

V divadle Petra Bezruče podávají Orwella jako milostné drama

Jan Balabán, 29. 11. 2009, respekt.cz

V roce 1984 jsem se řízením osudu ocitl ve Spojeném království. V knihkupectvích i na pouličních stáncích tehdy vládly dva tituly: Kunderův Joke a Orwellovo 1984. Hleděl jsem na to jako bytost propuštěná z Oceánie. Ale když kolem mě prošel punkový hoch a měl na tričku napsánu slavnou větu: „*God save the Queen, fascist regime*“, musel jsem se smát. Říkal jsem si, pojed' se mnou zpátky domů a uvidíš „regime“. Pak jsem si poprvé v životě koupil normální noviny a začel se do článku Přežije Orwell rok 1984?. Návrat vlakem via Norimberk zpět do zadrátovaného Chebu měl v sobě cosi z pozvání na Ministerstvo lásky. Vlak se pomalu sunul mezi ploty pod zadrátovaným mostem, na němž seděl někdo s kulometem, a já si říkal: Ty vole, dovnitř ano, ale ven už ne, vyskoč, dokud můžeš. Nevyskočil jsem.

Knihu 1984 jsem četl napřed tajně půjčenou anglicky s děsem umocněným neúplným pochopením textu. A pak mnohokrát emocionálně i analyticky, před převratem i po něm, naposled se svými dětmi narozenými po datu 1984. Vždy jsme kapitulovali před přesnou politickou kalkulací neúprosného britského socialisty. Vždy jsme naráželi na dno svých možností před ultimativní manipulací a mučením, které každého odsoudí ke zkáze duše. Nicméně, považoval jsem tu knihu spíše za brilantní politický traktát než za dramatický literární text.

Orwell byl pro mě taková myšlenková konečná. Když tě zbaví paměti, minulosti i přítomnosti a pak na tebe pustí hladovou krysu, když zhmotní tvou nejstrašnější noční můru, tak se podvolíš a řekneš nejen, že dvě a dvě je pět, ale i pusťte tu krysu na jediného člověka, kterého miluji. A past zaklapne, krysa jde zpátky do klece a zlomený člověk odchází zpět do anonymního davu. Tak jsem to měl v hlavě hotové a přál jsem si, abych v takové situaci nemusel nikdy být. A pak jsem se v ní ocitl, v Divadle Petra Bezruče v Ostravě, a to zrovna 17. listopadu letošního roku na představení 1984 v režii Jana Mikuláška.

Dva lidé

Čekal jsem, že to bude zas takové to robotické předvedení konce lidské vůle. Ale co jsem viděl, bylo především milostné drama. Winston Smith v podání Jana Vlase a Julie Sylvie Krupanské se do sebe skutečně zamilovali, jak v Orwellovi nikdy ne. Tady byl život, o který lze přijít. Tady byla cena, kterou je třeba zaplatit. Ale především tu byly dvě lidské bytosti, které před divákovými očima tvořily jedna druhou. V bestiální hierarchii stranických úředníků, v letargii rezignovaných prolétů, sedících v hospodě se sklenkou páchnoucího ginu vítězství a zpívajících na konci: Hospůdko, hospůdko má, restauračko zakouřená, pod dohledem všech fízlů ztělesňujících Velkého bratra se tu narodili dva lidé: Winston a Julie.

Scéna, kdy si klečící navzájem smývají z tváře anonymní líčidlo za zvuku Presleyho *Falling in love with you*, je na hraně všeho – přání, touhy, spekulace, kýče nebo pudu silnějšího, než je pud sebezáchovy, tedy lásky? Ano lásky. Je to dokonale vybalancovaný obraz člověka, který se zřídka kdy zrodí z toho pitomého, zmanipulovaného a nevědomého čehosi, o čem se nemluví, ale co se žije. V tom je vítězství inscenace. Mikuláškův tým dal politickému traktátu lidský rozměr, který dílo tematizuje jinak, než sám autor chtěl. Už jen marně nekřičí: Varuji vás před tím, co přijde!

A ono to přišlo a přichází zas. Scéna zatčení Winstona a jeho zmlácení a potupení s černou kapucí na hlavě má v sobě cosi z kalvárie, ale i z fotografií z Abú Ghraíb nebo veřejných poprav na TV Al-Džazíra. Výslechy a „školení“ mučitele O'Briena v podání Kateřiny Krejčí, jejíž ženskost nesnesitelně umocňuje obludnost týraní, když se ptá: Kolik prstů vidíš, Winstone, jako by se kromě mučitele ptala i maminka; to je nepřekonatelné jako water boarding. A nakonec místnost 101 a krysa a zapření lásky, to vše na zadních projekcích minulých politických hrůz a hrozeb současného světa, to vše je dokonale Orwellovo. Ale bolí to mnohem víc než politický traktát, a to díky tématu, které hra porodila.

Winston a Julie se na chvíli stali lidmi. Přesto, že nakonec před námi sedí nadobro zničení s tvářemi opět anonymně zalíčenými a říkají vyhaslými hlasy jeden druhému: Já jsem tě zradil(a); celá inscenace se na diváka dál valí mocnou emocí. Tu emoci si překládám tak, že stálo to za to být chvíli lidmi, a bude to stát za to zase, a zase bude Julie a Winston a zase budou asi zničení, ale s vysmívaným Karlem Čapkem řečeno: člověk nezahyne! Hra končí pochodem šedých lidí za zvuků písně Johna Lennona: All you need is love, která začíná názvukem francouzské hymny ... enfants la patrie – děti vlasti, vše co potřebujete, je láska. Láska k Velkému bratrovi? Nebo láska Julie a Winstona? Přesvědčivý aplaus mladých lidí ve vyprodaném divadle napovídal, že tohle téma je dnes živé stejně jako v roce 1984.